

Hier vangt aan: Rolducse IJSTIJDEN III C Besluit 1945

Het Rolducse dilemma van bisschop Lemmens

Lammeren weiden en schapen hoeden?

Zich vermenigvuldigen?

Of toch: vaccineren?

In de Bijbel zijn twee duidelijke opdrachten aan de mens te vinden: in boek Genesis van het Oude Testament is opgetekend, dat God op de vijfde dag van de schepping tegen het pas geschapen koppel mensen Adam en Eva zegt: “Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u; bevolkt de aarde en onderwerpt haar....” (Genesis 1, 28) en ook Gen IX, 1 en 7 en ook VIII, 17. Tot viermaal toe, eerst tegen de eerste twee mensen en dan vervolgens tegen Noach of Noë. “Crescite et multiplicamini” (moeilijke imperativus van het passivum van de a-stammen) staat er telkens in het Latijn van de Vulgaat. En dat slaat natuurlijk om de oerdrift van alles wat leven is: de voortplanting als eerste prioriteit.

Op Roepingenzondag van het jaar 2021, 25 april, werd als derde lezing dat deel van het Johannesevangelie voorgelezen, waarin Jezus zijn leerling Petrus oproept: “Weid mijn lammeren” en “hoed mijn schapen”. (Joh. 21: 15-17). Pascere (weiden) of multiplicare (zich vermenigvuldigen), dat is de keuze waarvoor ieder gelovig mens staat. En gelovig was bisschop Lemmens. Met zijn besluit om van Rolduc een “zuiver kleinseminarie” te maken kiest hij voor het ‘weiden’ En dat doet hij in een brief die ruim vijf pagina’s tekst omvat, verdeeld over twee kolommen, opgenomen als de op vijf na

laatste tekst in het dubbeljaarboek Rolduc 1945/1946. In deze uitvoerige brief “aan de eerwaarde geestelijkheid en de geloovigen van ons bisdom” legt bisschop Lemmens punt voor punt uit hoe hij tot zijn besluit is gekomen. De brief is gedateerd Roermond, Feest van Maria Boodschap 1946 (25 maart) met de aanwijzing dat “Ons herderlijk schrijven” op Passiezondag (de tweede zondag voor Pasen, soms ook de eerste en dan samenvallend met Palmzondag) in alle missen zal worden voorgelezen.

De stijl van deze lange brief is wonderlijk. Bisschop Lemmens verwijst naar zichzelf in de tekst in een soort pluralis majestatis en immer met hoofdletters: het is Wij en Ons of Onze overal. Misschien is dit de pluralis episcopalis, in ieder geval een verbaal middel om aan te geven, dat hij zijn volle bisschoppelijk gezag als argument vóór zijn uiteindelijke beslissing in de afweegschaal gooit. Ook vindt de lezer van de brieftekst aan het begin van elke belangrijke paragraaf tussen komma's de afkorting ‘D. G.’ Hiermee kan niets anders bedoeld zijn als ‘Dierbare Geloovigen’, een gebruikelijke aanspreektitel uit de zondagspreken van die tijd. Het doet een beetje potsierlijk aan als versleten rethoriek. De bisschop van Roermond ontvouwt zijn gedachten over de nieuwe bestemming van Rolduc als een bergbeklimmer die in de voetheuvels van een groot massief begint te lopen. Dat gebergte ziet hij in de verte voor zich liggen als de “allergewichtigste aangelegenheid, welke een bisschop te behartigen heeft: *de opleiding en de vorming van de priesters.*” (cursivering in de oorspronkelijke tekst) Daarna roept hij meteen Gods zegen af over “ons leerend woord en Uwe volgzame aandacht.” En dit is dan meteen het laatste woord ‘ons’ met een kleine letter.

De sprekende en leerende bergwandelaar begin op zeeniveau:

Hij is zelf door God geroepen tot het priesterschap en in zijn jeugd al heeft hij geprobeerd te begrijpen wat de “bovenmenselijke opdracht en de waardigheid van den priester Gods” eigenlijk inhouden. “Als priester voelden Wij Onze nietigheid en ontoereikendheid duidelijk aan”, schrijft Lemmens, bedoeld als een bescheiden begin. Een wandelaar in de voetheuvels. Maar die nietigheid wordt in de zin daarna al meteen gecompenseerd door 14 jaar ervaring in het mede opleiden van jonge priesters. Het is erg moeilijk om zelfs van goede kandidaten ook goede priesters te maken heeft hij in die 14 jaar geleerd en daarom moet alles uit de kast gehaald worden om heel kort bij die ideale priestervorming te komen. En dan schrijft hij: “De zielen hebben goede heilige priesters nodig en God wil , dat alle mogelijke offers voor dit ideaal gebracht worden. Door alle betrokkenen: de jongens, hun ouders, de gelovigen en de Kerkelijke Overheid. Ik moet aannemen dat de bisschop hier met ‘de zielen’ de gelovigen in de parochies bedoelt. Een beetje vreemde aanduiding, nu we 76 jaar later leven. En dan lijkt het alsof de alpinist met een machtige sprong al op de top staat. “God wil die alle mogelijke offers”, schrijft de bisschop. Hij staat op de top en kijkt omlaag alsof hij wil zeggen: ik ben er al wie houdt me nog tegen? Dieu le veut.

In de volgende kolom legt bisschop Lemmens de lat van zijn verwachtingen, van zijn eisen aan een goede priester, hoog. Ik vat samen zonder aanhalingstekens.

De opvoeding van een gewoon kind tot een goed mens, een persoonlijkheid, een flinke burger en een echte Christen is erg moeilijk. Wat als zo’n zwak kind dan ook nog eens een

goede, vrome priester moet worden, een andere Christus, die waarlijk alles voor allen wil zijn. Dat is nog vele malen moeilijker. We hebben te maken met een jonge geest, door de erfzonde verduisterd. Hoe wordt zo iemand een bron van waarheid en licht, bereid en in staat de geesten en zielen te verlichten. Hij moet het licht der wereld worden, zo'n gevoelige jongen met een onstuimige, maar zwakke en wispelturige wil. Hij moet het zwakke en zondige volk voorgaan op de weg naar de eeuwigheid, terwijl hij ook onderhevig blijft aan de verlokkingen en stormen des levens, terwijl zijn hart zijn natuurlijkste en sterkste verlangens moet zien te verloochenen. (Zeg maar afzweren – lcr). En nu citeer ik letterlijk: "Hoe zal men die handen, die toch ook van stof zijn en de streling van bezit en genot kunnen voelen, rein genoeg maken om het Lichaam van Jezus Christus te dragen en uit te delen?" Hoe scherp formuleert mgr. dr. Giel Lemmens hier de tegenstelling tussen het 'multiplicamini' en het 'pasce' uit de Bijbel, het 'vermenigvuldigt U' en het 'Weid mijn lammeren en hoed mijn schapen'. En hij vraagt nog meer van zijn priesters: Ze moeten gezanten van God zijn, het zout der aarde en in staat en waardig genoeg zijn de sacramenten toe te dienen. Ondanks en juist vanwege al die hoge idealen "mag niets nagelaten worden om in de geroepenen dat heilige ideaal te verwezenlijken"

En dan komen de middelen tot het doel: Offers en gebeden zijn nodig, zeker, om de priesters te behoeden voor gevaren. Want de priester is en blijft mensch, hij staat dikwijls midden in de wereld, maar hij mag niet van die wereld zijn, maar moet Christus zo goed mogelijk navolgen met aanwending van alle middelen.

Het zeer hoge doel is duidelijk gemaakt en nu de situatie in het bisdom Roermond. Wat priesterroepingen betreft is het bisdom Roermond altijd gezegend geweest. In het algemeen waren er steeds voldoende kandidaten. Zij kwamen uit gezinnen, waar vader en moeder een zuiver en hecht fundament hadden gelegd. Vooral de moeder speelt hier zoo'n grote en onvervangbare rol. In de parochie en de lagere school was verder een sfeer, waarin het zaad der roeping zich gunstig kon ontwikkelen. Op onze (zonder kapitaal) Bisschoppelijke Colleges probeerde men de reeds meer ontkiemde roeping te behouden en te bevorderen. En tenslotte komt dan de studie in filosofie en theologie, die den candidaat rijp moet maken voor de H. Wijding. Zo stelt de bisschop zich de gang van een klein kind tot een volwassen wijdeling voor en al deze stadia geeft hij bij de opsomming de verleden tijd mee. Alsof die stadia ten tijde van zijn herderlijk schrijven sterk zijn achteruit gegaan en het aantal kandidaten navenant. Het was dus goed en dan komt die merkwaardige zin, onbegrijpelijk in de context hier: "Toch is er nog altijd iets, waarvan Onze voorganger en Wij Ons steeds hebben afgevraagd of ook dat niet gedaan kon worden om de opleiding van de priesters zoo goed mogelijk te doen zijn. Het ging goed, maar kan of moet het niet nog beter? Weer samengevat: Voorganger Schrijven vroeg zijn raadgevers er al naar. Nooit kwam die vraag tot rust. Integendeel, steeds duidelijker en dringender stond zij voor ons. "Doen we het wel goed genoeg?", Dat is wat Lemmens hier bedoelt, als ik hem goed versta. En voor de bisschop, zegt hij, ging geen jaar, geen maand, misschien geen week of dag voorbij dat hij zich die vraag niet stelde en tot God bad om Zijn oplossing. En toen kwam de oorlog, schrijft hij, alsof

dat Gods antwoord was. Dit is een dramatische tekstopbouw naar een beslissend hoogtepunt. Lemmens noemt de Tweede Wereldoorlog “een lange nacht van geestelijke zorgen voor de zielen,” en tevens “een heldere dag, waarin men de oplossing van sommige problemen duidelijker kon zien. Na veel beraad en lang gebed, wetend wat er allemaal aan vastzat, en bewust dat velen aarzelden en huiverden, hebben Wij het besluit genomen. Wij achtten ons daartoe verplicht.”

Op de vele aarzelaars en huiveraars komen we later terug. Zij hadden nauwelijks invloed op het uiteindelijke besluit, maar wel op de uitvoering daarvan. Het lijkt erop dat Lemmens de loyaliteit van zijn priesters en de volgzzaamheid van zijn priesterleraren schromelijk heeft overschat.

En dan komt de bisschop in een alles omvattende eindsprint van zijn betoog, ingeleid door het wat kinderachtig klinkende vraagje: “Wat is dat dan, D. G.?” Het doel is het vormen en opleiden van priesters als mannen van wetenschap, karakter en deugd. Zij moeten de “andere Christus” worden, mannen die aan het vaderschap der aarde verzaken om vader der zielen te worden. Opleiding en vorming van dergelijke mannen vergen een eigen sfeer. En natuurlijk is de bisschop blij met zijn drie Bisschoppelijke Colleges in Weert Roermond en Sittard, maar zij brengen niet de meest geëigende sfeer, waarin priesters konden groeien. En dan staat er, na de opmerking dat de tijd hieraan veel veranderd had, (O tempora, o mores!): “Het aantal studenten groeide onrustbarend, de verhouding van het aantal priesterstudenten tot de overige leerlingen werd steeds ongunstiger. Daarenboven – en daar zit de episcopale pijn -, het was eenvoudig niet meer mogelijk om aan alle

Bisschoppelijke Colleges zulk een bezetting van priesterleeraren te handhaven, dat men van een instituut kon spreken voor en door priesters ingesteld en geleid. “Met diep leed in Ons hart worstelden wij elk jaar, als van het toch reeds ontoereikende aantal priesters zooveel moesten worden genomen voor die instellingen.”

En dan somt de bisschop een groot aantal redenen op, waarom een zuiver kleinseminarie extra nodig is om sterke en heilige priesters op te leiden.

* De kandidaten komen uit een wereld die besmet is.

* De gezinnen waaruit de twaalfjarige jongetjes komen met een gevoel van roeping, moesten leven in een sfeer zonder eenvoud en met gebrek aan Christelijkheid.

* En als de jongetjes eenmaal priester zijn moeten zij gaan leven en werken in een wereld vol gevaren en dat vergt veel meer van de priester, die nog meer dan in andere tijden heilig, sterk en waardig moet zijn.

* En daarom is de sfeer van een zuiver Klein Seminarie nodig, waarin de priesterkandidaat past als een kind in zijn eigen gezin,” zo redeneert de bisschop in de apotheose van zijn betoog.

En dan komen de nadelen van die ommezwaai in het beleid. Rolduc gaat verloren als bekend nationaal opleidingsinstituut. Daarmee gaan ook de rijkssubsidies verloren die aan een dergelijke gemengde opleiding worden toegekend. De uitkeringen kwamen ten goede zowel aan de leek- als aan de priesterstudent. Dat is heel jammer, maar bisschop Lemmens zegt er dit van: “Wij achten Ons verplicht een en ander in Gods naam te aanvaarden.” Daar komt bij in

de af- en overwegingen van de bisschop, dat “Ons Bisdom toch altijd nog geheel uitzonderlijke offers blijft brengen voor de opleiding der leeken-studenten uit het geheele land. Daar Onze drie andere Bisschoppelijke Colleges (Weert, Roermond en Sittard – lcr) hun internaten zoo wijd mogelijk open blijven stellen voor alle geschikte kandidaten hoeft het aantal jongens die in Limburg een internaatsopleiding zoeken, niet minder te worden. Ook blijft Ons Bisdom ook voortaan tientallen van priesterleeraren beschikbaar stellen voor de opleiding en vorming van interne en externe leekenstudenten uit het heele land.”

Lemmens is fier en blij, dat God hem gelegenheid en kracht geeft om een in de wereld bijna unieke traditie voort te zetten. Hij bedoelt dat zijn bisdom naast Rolduc nog drie andere Bisschoppelijke Colleges in stand houdt voor studenten uit het hele land. En daarom kan Rolduc zijn landelijke status verliezen en per September 1946 officieel en uitsluitend Klein-Seminarie zijn voor de opleiding en vorming van Priesterstudenten van Ons Bisdom. Daarmee, zegt Lemmens, (zelf Rolducien van 1898 tot 1906, terwijl tussen 1843 en 1943 nog veertig achternaamgenoten op Rolduc rondrenden, van wie zeven jongens net als de bisschop afkomstig uit Schimmert,) hebben Wij alles gedaan wat mogelijk is om goede, heilige priesters te vormen. En dat heeft hij den goeden God gezegd en daarom legt hij nu dan ook deze grote zaak () met kinderlijk vertrouwen in Gods handen en in die van onze goede Moeder Maria neer.

De knoop is daarmee heftig doorgehakt en het slot van de brief wijdt Mgr. dr. G Lemmens aan oproepen om zijn priesteropleiding zoveel mogelijk te steunen met vurig gebed,

maar ook met stoffelijke steun (hij bedoelt natuurlijk geld). Rolduc moet een model van een priesteropleiding worden. “Onzerzijds zullen Wij met liefde alles doen wat hier voor nodig is. Rolduc blijft een door de Staat erkend gymnasium en het onderwijs zal aan de hoogste eisen voldoen, evenals de culturele en zelfs lichamelijke vorming. Alles is gericht op het welzijn van onze toekomstige priesterschap tot heil van Limburg en van de H. Kerk.

Lemmens besluit met een oproep tot volgzzaamheid en edelmoedigheid, die de tegenwerking van de een of ander in onnadenkendheid wellicht moet compenseren. Ook een oproep tot aller steun om de kroon te zetten op het werk voor den priester. Die oproep doet hij *met alle gezag dat God Hem heeft gegeven* (episcopale cursivering!). Hij besluit met zijn zegen voor allen.

Onder de indruk van de vreselijke ervaringen van de Tweede Wereldoorlog, met name de evacuatie van heel Kerkrade Rolduc inclusief kiest Bisschop Lemmens voor het isolement, de vlucht uit de “besmette” wereld en het weiden van zijn “lammeren”/ het hoeden van de schapen in streng grasland, omgeven met religieus prikkeldraad. Zo moet naar mijn mening zijn besluit gezien worden om van een grote, landelijke kostschool/internaat met een zeer breed onderwijsaanbod een “zuiver kleinseminarie” te maken, bedoeld voor Limburgse jongens en gericht op de opleiding en vorming van priesters enkel en alleen voor zijn eigen bisdom. Natuurlijk is Lemmens niet bij machte in zijn eentje om het celibaat af te schaffen of de vrouw eindelijk, eindelijk tot het ambt toe te laten. Maar hij had wel kunnen kiezen binnen zijn jurisdictie en zijn episcopale competentie voor

een opener instituut zonder angst voor de wereld. In onze taal van vandaag de dag: hij kiest voor een wellicht uitzichtsloze afsluiting (vooruit: lockdown voor deze keer), terwijl “vaccineren” wellicht duurzamer, heilzamer/gezonder zou zijn geweest voor kandidaat-“wereldheren”. Daarover raast binnen het lerarenkorps een jarenlange discussie ondanks de uitdrukkelijke oproep tot volgzaamheid. Ik ga een poging wagen deze stammenstrijd op Rolduc te beschrijven en zal de Belgische benadering van dit in eerste instantie pedagogisch probleem voorstellen. En in Apeldoorn stond sinds 1935 het kleinseminarie ‘De Weyert’ van het aartsbisdom Utrecht, een aartsbisschoppelijk kleinseminarie. Hoe is het daarmee gegaan? Daarna hervat ik de gang van de kronieken van 1946 tot 1971, de jaren van de neergang en het einde van Rolduc als onderwijsplek. Dan kom ik weer even terug bij mijn oorspronkelijke insteek: De IJstijden van Rolduc.

De kronieken uit de jaarboeken van Rolduc reppen zeer zelden over interne fricties in het korps van leraren en leidinggevers. Zo schrijft de Rolducse kroniekschrijver op zaterdag 26 mei 1945 over de laatste vergaderingen voordat bisschop Lemmens de knoop doorhakt: “Er schijnen gewichtige besluiten te worden genomen !” En als dan een dag later de aap uit de mouw komt in een mededeling van den Directeur aan de Heren, schrijft de pennenlikker: “Het ligt wel voor de hand dat deze kwestie voorlopig de topic of the day is.” Dat ‘voorlopig’ heeft zich uitgestrekt tot het einde, begin jaren zeventig. Van ‘topics of the day’ als aanduiding alleen wordt niemand iets wijzer. Daarom is het zo interessant dat in een van Rolducs bibliotheken een handgeschreven tekst uit 1978, nota bene, is aangetroffen,

een weergave van een gesprek tussen oud-leerling Joep Offermans, op Rolduc van 1945 tot 1953, en oud-president van Rolduc Harrie Jochems, in functie van 1959 tot 1970. Het document beslaat in totaal twintig ongelinieerde pagina's, voorafgegaan door een begeleidende brief van de toen oud president van Rolduc H. Jochems. Dan volgen er tien bladzijden met als opschrift "Gesprek met drs H. Jochems dd. 29.5.'78 en tenslotte nog een keer dezelfde tien pagina's met her en der in de tekst in heel kriebelig schrift notities en aantekeningen kennelijk van de hand van Jochems, bedoeld om zijn uitlatingen in het gesprek af te zwakken, terug te nemen of aan te vullen, omdat het probleem bij velen nog heel gevoelig ligt. Het probleem van de felle discussies in het lerarenkorps over de beslissing van mgr. dr. Giel Lemmens in 1945. In dit document spreekt een van de meest betrokkenen bij de hoog oplopende discussies vanuit een positie als eindverantwoordelijke voor Rolduc als kleinseminarie in die roerige en dekselse jaren '60, mijn jaren. Jochems kan het presidentschap in 1970 niet meer aan, vraagt de bisschop om een andere post. In 1981 overlijdt hij en wordt begraven op Rolducs kerkhof. Het gespreksverslag is simpel ondertekend met initialen : "J.O., dat is Joep Offermans en T. S. Die laatste hoofdletters staan voor Ton Schoenmaeckers, jaargenoot van Joep (1945-1953) en lid van de redactie van het in 1983 verschenen "Het vierde Rolduc". Van het gespreksverslag uit 1978 is bij het schrijven van het boek ruim gebruik gemaakt. Joep schreef zelf het fraaie historische werk "De abdij Kloosterrade-Rolduc (1104-1830), verschenen in 2003 bij uitgeverij Millpress, Rotterdam. In de epiloog gaat hij op de meer recente geschiedenis van Rolduc, waarbij de notities van het

gesprek met Jochems ook van pas zijn gekomen. Voor de volledigheid: Joep Offermans overleed op 11 maart 2012. Tijdens zijn uitvaartmis in de kerk van Vrangendael te Sittard zong hij het laatste lied van Schuberts Winterreise “Der Leiermann” via een opgenomen bandje. Ton Schoenmaeckers overleed op 9 maart 2017. Zijn vrouw Miep, inmiddels ook overleden, was een zus van Joep Offermans.

Het verslag van het gesprek met oud-president van Rolduc H. Jochems op 29 mei 1978, acht jaar na zijn vertrek als president beslaat ruim negen handgeschreven bladzijden, voorzien van aantekeningen en opmerkingen in het kriebelige handschrift van Jochems. Hem werd de tekst voorgelegd voordat de inhoud zou bijdragen aan een publicatie. Het bestuurlijke getouwtrek rond de opheffing van Rolduc als kleinseminarie is het hoofdonderwerp van het gesprek te beginnen met een bittere strijd tussen verschillende groepen van leraren over de vraag hoe “open” zo’n kleinseminarie moet zijn. Het besluit van bisschop Lemmens laat daar geen twijfel over bestaan. Naar zijn mening is er op Rolduc alleen ruimte voor een kleinseminarie van het bisdom Roermond en verder niets. Hij laat duidelijk merken geen cent meer te willen bijdragen aan het in stand houden van andere vormen van onderwijs op Rolduc zoals de HBS, de handelsschool en de voorbereidende klassen. Het ergste vindt hij nog dat hij zoveel jonge, pasgewijde priesters moet afstaan aan Rolduc en aan de andere bisschoppelijke colleges in Limburg in Roermond, in Weert, in Echt en in Sittard. Terwijl die investering nauwelijks bijdroeg aan de groei van het aantal wijdelingen elk jaar. Lemmens, aldus het gespreksverslag, benoemde in 1940 Hein van der Mühlen tot directeur en

later in 1946 tot president van Rolduc. De bisschop had zich geen beter medestander kunnen wensen in zijn streven Rolduc als puur kleinseminarie ven wereldse smetten te zuiveren. Van der Mühlen, bijnaam de Bulles, zeg maar de Dikkop, was de enige directeur/president van de vijf Bisschoppelijke Colleges die mordicus het bisschoppelijke standpunt over Rolduc steunde. Hij was een man van de oeroude stempel, aartsconservatief en niet te beroerd iedereen die het niet met hem eens was of hem te weinig respect betoonde, uit te kafferen en af te zeiken in gezelschap. Iedereen was bang voor hem en hield zijn afwijkende mening braaf voor zich. Zo leek het aanvankelijk dat het hele lerarenkorps eensgezind aan de slag ging om het pure kleinseminarie vorm te geven. Hein van der Mühlen gaat op zijn zeventigste op 1 december 1957 met emeritaat en velen, leerlingen en leraren slaken een diepe zucht. De oud-president gaat nog tien jaar wonen op een particulier adres in Kerkrade. Hij wilde niet begraven worden op het Rolducse kerkhofje en wordt na zijn dood op 24 januari 1967 bijgezet in het familiegraf in Kerkrade.

Met het aantreden van een niet-Rolducien als nieuwe president, Petrus Moors, slaat de bestuurlijke sfeer op Rolduc totaal om. In plaats van blaffen luisteren, in plaats van donderjagen en briesen mensen aanhoren en hen een goed en vriendelijk antwoord geven. Hem valt meteen de geslotenheid en het isolement van Rolduc op. Hij ging gelijk werk maken van collegiaal overleg en menselijkheid. Voorzichtig optimisme over de toekomst van Rolduc bloeide op bij velen. Maar Moors mocht niet lang blijven: precies een jaar en een maand was hij president van Rolduc en toen volgde zijn benoeming tot bisschop van Roermond. Rolduc

voelde zich behoorlijk teleurgesteld. Mgr. Moors mocht als nieuwe bisschop van Roermond zijn eigen opvolger als president van Rolduc benoemen. Hij wees leraar Duits en directeur van het Bisschoppelijk College Roermond Harry Jochems (Hunsel 1909) aan, een ervaren man in het onderwijs en ook in het leiding geven. Maar het was Jochems niet gegeven om het hoofd te bieden aan de maatschappelijke revolutie die in de ‘roaring sixties’ van de vorige eeuw de kop op stak. De algemene tendens was afkeer van gezag en autoriteit, van formeel, hypercorrect gedrag, van vroomheid en piëteit en vooral ook van preutsheid en angst voor seks. “Dat moet allemaal kunnen”, was een gezegde dat ook binnen enkele jaren na 1960 te pas en te onpas op Rolduc te horen was, Kortere versie: “Moet kunnen, joh, vooruit.” Alles wat volgzaam, gehoorzaam, netjes en precies was, werd in mijn jaren “saai” genoemd met een lang aangehouden a-klank en een misprijzende gezichtsuitdrukking. En die basale houding (“Einstellung zum Leben”, noemde een andere leraar Duits het), dat alles doordringende vrijheidsverlangen, brak ook uit onder de leraren van Rolduc.

In het door oud-president Jochems in 1978 van aantekeningen voorziene gespreksverslag, opgetekend door Joep Offermans en Ton Schoenmaeckers en ter inzage voorgelegd aan Jochems, Diens eerste opmerking in de begeleidende brief was het tussen haakjes plaatsen van twee korte paragrafen over de omvang van het conflict en de aard. In de eerste jaren na het aantreden van Jochems leek iedereen zich op te stellen achter Lemmens’ idee van het exclusieve kleinseminarie. Volgens Offermans in een toevoeging tussen haakjes zou mgr. Lemmens na het nemen van het besluit gezegd hebben: “Ik heb voor Rolduc gekozen,

omdat ik voor mijn priesterstudenten het beste wilde bieden wat ik had.” Begin jaren zestig waren de meeste leraren het daarmee roerend eens, Maar de president vóór Jochems, Piet Moors, pleitte bij Lemmens in de jaren veertig, vlak voor zijn beslissing naar buiten komt, om niet voor Rolduc te kiezen, maar voor Weert als nieuwe plek voor een kleinseminarie, omdat Rolduc te ver van alles en iedereen af lag en ook te duur in onderhoud en restauratie zou zijn. Naar zijn mening zou het Bisschoppelijk College in Weert jarenlange ervaring hebben met de opleiding van priesterstudenten. Lemmens hield echter zijn been stijf: “Er kan gedacht worden, maar het komt!”, zou hij gezegd hebben. De leraren van toen, aldus een opmerking in het verslag, zouden er niet van overtuigd zijn, dat Jochems zich honderd procent achter het voornemen zou scharen. Men vreesde hier en daar dat hij voorstander zou zijn van afschaffen van het kleinseminarie. En dan staat er als aanvullende informatie in het handschrift van Jochems: “Door een van de priesterleraren werd Jochems erop attent gemaakt, dat er bij sommigen twijfel bestond over zijn standpunt t.a.v. dat kleinseminarie. Het zou goed zijn bij gelegenheid uitdrukkelijk uit te spreken dat hij voor het kleinseminarie was.” Volgens Jos Stassen, de laatste directeur van Rolduc begin jaren tachtig, zou dat de latere bisschop van Roermond dr. Jo Gijsen geweest zijn. Jochems weigerde fel zich uit te spreken over deze zaak en daarop zou Jo Gijsen als leraar oude geschiedenis en godsdienst vertrokken zijn.

In het lerarenkorps waren de discussies al lang op hun hoogtepunt. Het ging in de eerste plaats over hoe open een kleinseminarie kon zijn; hoe streng de dagorde en wie er zou moeten opdraaien voor de vele uren van surveillance op de

speelplaatsen, in de gangen, in de kerk, op de slaapzalen, de recreatiezalen en de studiezalen. Veel leraren voelden zich niet geroepen als surveillant, maar spraken wel van ascese als onderdeel van de dagorde en de opvoeding. Harry Jochems voelde zich buitengewoon ongelukkig bij al die verhitte discussies en het gekissebis. Zijn bijnaam was “De Baas”, maar dat was hij bepaald niet. Hij sloeg niet met de vuist op tafel, zoals zijn voorganger de Bulles, maar werd vooral neerslachtig, gestresst, korzelig en kortaf in zijn kontakten en vooral ongelukkig. Een persoonlijke herinnering aan Jochems was, dat hij vaak vanuit de abtenvleugel bij de portier de gang naar de ingang van de kerk in liep, waar wij als jongens bij elkaar stonden te dringen voor de ochtendmis. “Schiet ’s op; schiet ’s op”, riep hij dan duidelijk geïrriteerd en met stotende accenten, alvorens zich tussen ons door te wringen en in draf in de kerk te verdwijnen.

Het was in de dagen van het overlijden van oud-bisschop Lemmens (donderdag 7 juli 1960). Wij gingen als zesdeklassers van de basisschool Don Bosco, Wijkerveld/Maastricht naar Roermond met een bus om langs de geopende grafkist te defileren. Het was de eerste keer dat ik een echt dood mens zag, tenminste het bleke, wasgele gezicht van Lemmens met gesloten ogen. En zijn dikke vlezige neus. Een maand later in september 1960 vertrok ik van thuis naar Rolduc. Mijn sprong de grote wereld in om in een klein wereldje aan de rand van ons land terecht te komen. Mijn moeder had in de voorbije zomermaanden mijn ‘trousseau’ bij elkaar gezocht en gekocht en had in mijn ondergoed en mijn handdoeken en washandjes het toegewezen was-nummer ‘90’ genaaid. Van

het geruzie tussen de mannen in de zwarte knoopjestogen met witte boorden en “kippenkonten” had ik geen idee. Ik werd opgeslokt door de vele afwisselende lessen, vooral het Latijn en de mythologie, een apart vak vol spannende verhalen.

Jo Gijsen had nog een andere rol dan contribuant van scherpe stellingnames in de vele discussies achter gesloten deuren. Hij formeerde een groep jonge leraren die vanaf de derde klas van het gymnasium zich inspanden om het verschijnsel van de ‘amitié particulière’, de bijzondere vriendschap van koppels of groepjes internaatsleerlingen aan te pakken en met wortel en tak uit te roeien. Werden twee klasgenootjes of een groep ’s nachts op een zolder of zoldergang of in het bosquet op een bankje betrapt bij seksueel getinte spelletjes als wederzijds masturberen, dan werd dat niet opgevat als een normaal puberteitsverschijnsel bij gebrek aan meisjes, maar als een echte doodzonde bestempeld en onderzocht. De uit de bocht gevlogen pubers of pre-pubers werden min of meer verhoord door de “Raad van Beroerten”, zoals de club van Gijsen algemeen genoemd werd. Door de jongetjes separaat aan de tand te voelen probeerde men vast te stellen hoever het gevreesde kwaad zich verspreid had en wie er nog allemaal meer bij betrokken was en hoe vaak enz. enz. Dat leidde in mijn jaren tot het plotseling verdwijnen van klasgenoten uit de groep na het krijgen van het zogenaamde ‘consilium abeundi’, de raad om weg te gaan, beter het dringend advies daartoe of nog duidelijker: het wegsturen van de masturbantjes. Alhoewel ikzelf door een klasgenoot lijfelijk werd ingelicht over de alternatieve functie van de penis, ben ik nooit voor Gijsens college gedagvaard, omdat het bij één enkele keer bleef. De

informatie over de actie om de bijzondere vriendschappen in te dammen is daarom van horen zeggen, niettemin van heel dichtbij. Het eufemisme van leerlingen onderling, die bezig waren 'seks' te ontdekken, luidde: "Ik heb moeilijkheden", vaak met een onnozele lach gedebiteerd.

Tegen de achtergrond van het oprechte streven om Rolduc om te bouwen tot een "echt kleinseminarie" was de onrust rond de "Raad van Beroerten" natuurlijk een enorme bron van stress voor de schoolleiding en de priesterleraren. Het was ook een keihard argument in handen van de conservatieve vleugel om nog strenger te worden en van 'ascese' te spreken, als het erom ging de strenge dagorde te handhaven en vooral niet te versoepelen.

President Jochems wilde zijn gesprekspartners in 1978 graag nog meer feitelijke gegevens ter hand stellen over zijn precaire situatie als president te midden van bekvechtende docenten, maar hij ziet er na uitdrukkelijke beloftes daarvan af omdat hij meende na een recent gesprek met een oud-leraar, die zich al die problemen persoonlijk had aangetrokken, nadere gegevens niet te mogen vrij geven. Zelfs de opmerkingen in het hem voorgelegde verslag van Joep en Ton, dat er van een homogeen samenwerkend team van docenten helemaal geen sprake was en dat er in elk van de twee groepen van ruziemakers een kern van vijf uitgesproken figuren waren, omringd door sympathisanten, wilde hij geschrapt hebben. Zoveel mogelijk moest onder de mat geveegd worden; die indruk wekte Jochems.

En terwijl in Rome op donderdag 11 oktober 1962 het Tweede Vaticaans Concilie geopend werd met de intocht van 2540 witgemijterde bisschoppen van bisdommen over de hele

wereld in de St. Pieter, en terwijl wij een hele middag in het halfduister van de grote aula zaten te kijken naar een rechtstreekse reportage van al die plechtigheid via een op een scherm geprojecteerd televisiebeeld (het nieuwste van het nieuwste!), noteerde Jochems voor het tweede achtereenvolgende jaar een forse daling van het aantal ingeschreven leerlingen voor het kleinseminarie/internaat.

Het aantal nieuwe aanmeldingen voor het schooljaar '62-'63 voor het gymnasium en de voorbereidende klas is gedaald tot 319, terwijl het in '46-'47 nog 422 bedroeg. Vanaf 1964 gaat het nog ietsje sneller volgens een overzicht in "Het vierde Rolduc" en tot wanhoop van president Jochems. Na adviezen van diverse commissies aan het bisdom, een vlugschrift van een groep leraren en na jaren van oorverdovend zwijgen van het bisdom wordt Rolduc met ingang van het schooljaar 1967-1968 weer een open internaat, zoals vóór 1946. De droom van bisschop Lemmens heeft ongeveer twintig jaar geduurd. Er slaat een golf van optimisme door het instituut, maar de cijfers liegen niet: het eerste schooljaar in de nieuwe openheid levert 42 nieuwe internen op of 36 al naar gelang de bron. Meisjes mogen ook komen en dat zijn er acht in totaal. Het jaar erna stopt de teller op 17 internen. Zou het fenomeen 'internaat/kostschool' dan toch niet meer aanslaan, achterhaald zijn en hoe komt dat? Want de plannen voor een nieuw kleinseminarie in Weert of Roermond stokken ook en worden stilletjes afgeblazen. Het duurt nog tot 1971 voordat ook het open internaat Rolduc officieel gesloten wordt. De allerlaatste leerling, Ger Tax uit Belfeld mag nog blijven tot juli 1975.

Het lijkt erop, dat ondanks alle ruzies, meningsverschillen, geldzorgen en wanhopige paniek, gevolgd door besluiteloosheid vooral bij de oudere leraren, er één factor uitspringt die de doorslag geeft bij het langzaam in dunne lucht oplossen van het fenomeen internaat annex kleinseminarie: het hardnekkig afnemen van de belangstelling voor studeren in een internaat. En daaronder ligt weer het twijfelen aan het fenomeen roeping bij jongetjes van twaalf jaar. En natuurlijk ook het benadrukken van de nadelen van het wegnemen uit het gezinsleven van opgroeiende kinderen in hun gevoeligste levensfase.

Kortom: ‘internaat is geen goed idee’ wordt in de jaren zestig de overtuiging van velen. “Het vierde Rolduc” behandelt het einde van Rolduc als onderwijsplek in welke modus dan ook tot in alle details. Op blz 103 volgt de conclusie: Velen hadden de sluiting van het seminarie allang zien aankomen.

“Al vormen priesterrekrutering en priesteropleiding levensgrote problemen, duidelijk is intussen wel geworden dat aan de oplossing daarvan een exclusief seminarie nog maar heel weinig kan bijdragen. Andere wegen dienen gezocht, ” merkt de laatste kroniekschrijver op aan het begin van het schooljaar in 1967, het eerste open jaar van Rolduc als nieuw internaat met internen en externen en zowaar echte meisjes! De nieuwe open fase van Rolduc duurt niet echt lang. Het nieuwe gymnasium wordt vermalen in een onderwijsfusiegolf vanaf begin jaren zeventig tot ver in het eerste decennium van de nieuwe, eenentwintigste eeuw. Dat alles in een golf van nieuwe politiek: hoe kunnen tegen zo laag mogelijke kosten toch nog een beetje onderwijs geven? En ook door een gestage daling van het aantal leerlingen in

een leeglopende regio in het uiterste zuid-oosten, het Sicilië van Nederland. In het schooljaar 2007/2008 kondigt het schoolbestuur een fusie aan van College Rolduc met het Eijkhagencollege in Landgraaf. De bovenbouw van Rolduc gaat naar Landgraaf en de onderbouw naar een nieuwe plek vlakbij waar een modern schoolgebouw verrijst. De schoolvleugel van Rolduc kan na bijna 1000 jaar in de mottenballen. Er is veel woede en onbegrip in Kerkrade, maar te laat. Ook Den Haag interesseert het geen zier. Het is blijkbaar allemaal te moeilijk en te duur en te ver.

Hoe is het dan met internaten en/of kleinseminaries in de rest van Nederland gegaan? Het boek 'Pubers voor God, het leven op een kleinseminarie in de jaren vijftig' van Henk Kroon z.g. (2001, nog antiquarisch verkrijgbaar) geeft daar antwoord op. Niet goed. Met het kleinseminarie "De Weyert" van het aartsbisdom Utrecht aan de Arnhemseweg is het veel sneller gegaan dan met Rolduc. Van 1932 tot 1935 gebouwd voor een bouwsom van 1,7 miljoen als een indrukwekkend complex op een uitgestrekt terrein. En in 1968 gesloten, waarna in 1973 de Politie Academie de gebouwen betrok. Al met al een kleinseminarie voor 33 jaar. Een prachtig modern gebouw zonder scheuren, kapotte daken en wat dies meer zij. En toch!

Wat is er toch gebeurd in die jaren zestig? In het proefschrift "De priesterroepingen in Nederland" (universiteit Nijmegen juli 1955 telt J.J. Dellepoort 47 kleinseminaries en 79 grootseminaries van bisdommen en kloosterordes in Nederland. Op dit moment zijn er geen kleinseminaries meer en zijn de grootseminaries ongeveer op de vingers van een hand te tellen. Vele factoren worden genoemd door mensen

die met de vinger naar buiten wijzen, naar de maatschappij. De kleinseminaries zouden in hun bloeitijd, eind negentiende eeuw, begin twintigste eeuw duidelijk een katholieke sluiproute geboden hebben richting hoger onderwijs en wetenschappelijke vorming. Allengs zouden er ook goede katholieke scholen van voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zijn gekomen zonder te leunen op het internaat en strenge geestelijke vorming, waardoor de verkapte kleinseminaries overbodig werden. Het katholieke gezin ging gebukt onder ontkerkelijking, desinteresse voor de blijde boodschap, pastoor en kapelaan gaven geen godsdienstlessen meer op lagere scholen en misten de kans om jonge kinderen met een ontluikende roeping te ontdekken. Enorme teleurstelling over de resultaten van het Tweede Vaticaans Concilie. Heel kort door de bocht: veel katholieken waren erg enthousiast over het initiatief van Paus Johannes XXIII maar toen deze al enkele maanden na de plechtige opening in Rome overleed en opgevolgd werd door Paus Paulus VI in 1963, kwam van de verhoopte progressieve veranderingen niets terecht, nam de conservatieve stroming het initiatief over en bleef alleen de invoering van de volkstaal in de liturgie en het opnemen van gereformeerd klinkende teksten in het nieuwe liedboek over. De publicatie van de encycliek "Humanae Vitae" door de inmiddels in 2018 heiligverklaarde paus Paulus VI, waarin zowel de anticonceptiepil als de abortus worden veroordeeld, bracht nieuwe wanhoop in en nieuwe afkeer van de Katholieke Kerk. Ook de bij het concilie veelgeprezen 'herbronning' leverde geen nieuwe inzichten op, terwijl die broodnodig waren. De eerste meldingen van misbruik van bijvoorbeeld misdienaars door kapelaans staken de kop op en daarom verbaasde het

niemand buiten de clerus dat het met kleinseminaries op zijn einde liep. Kortom de formule van het lokken van intelligente kinderen met uitstekend onderwijs naar een functie in de kerk, was na vele eeuwen uitgewerkt. Het wijden en weiden werkte niet meer gezien ook het massale uittreden van jonge mannen vaak snel na hun priesterwijding of enkele jaren daarna.

Het is opvallend dat veel verklaringen van de neergang van kleinseminaries gezocht werd en nog steeds wordt buiten de kerk, in de bedreigende wereld. Waarom is de kerk er nog steeds niet toe gekomen om oorzaken in eigen boezem te zoeken? om twintig eeuwen na Jezus het eigen, traditionele aanbod van de blijde boodschap kritisch te bekijken?

Waarom kunnen nog steeds vrouwen niet priester worden. Waarom moeten gewijde priesters ongetrouwd blijven en een leven vol eenzaamheid en liefdeloosheid tegemoet gaan. Waarom wordt seks niet serieus genomen door de kerk in al zijn regenboogvarianten?

Ook in België en in het bijzonder in Belgisch Limburg voelen zich dramatisch minder twaalfjarige jongetjes zich aangetrokken tot het priesterambt. Volgens het uitvoerige essay “Het katholieke opvoedingsproject in het middelbaar onderwijs voor jongens in Belgisch Limburg 1878-1970” van de hand van opvoedkundige Paul Janssenswillen, onderzoeker aan de Universiteit van Antwerpen, 393 roepingen per jaar in de periode 1928 tot 1950, waarvan 289 seculier (74%) (voor de bisdommen en 104 regulier (26 %) voor de kloosters van vele ordes. Deze cijfers zakten daarna tot 23 roepingen in totaal per jaar tot 1970 en daarna tot 15 per jaar. Rond 1950 verdwenen de drie Mariacongregaties.

De kleinseminaries waren ook aanvankelijk strenger in België: brieven naar huis werden gelezen; er mochten geen kranten naar keuze worden gelezen, maar alleen de kranten die thuis ook gelezen werden; alleen bezoek aan echte katholieke bioscopen; er werden uniformpetten gedragen met gouden en/of zilverkleurige sterren. In 1950 streek in Maaseik een circus neer, waarover de banvloek werd uitgesproken vanuit het kleinseminarie of bisschoppelijk college, omdat de dames van de trapeze schandalig schaars gekleed hun riskante werk deden. Rond toiletbezoek bestond een strenge etiquette. En meisjes toelaten? “Oh la la!”

Over het geheel genomen waren er in Belgisch Limburg vijftien Bisschoppelijke Colleges, veel meer dan de drie of vier aan de Nederlandse kant van de grens, waarover mgr. Giel Lemmens al zo jammerde, dat het hem zoveel priesters en centen kostte. Een nagenoeg elk college had ook een internaat, waarin de jongetjes met roeping werden verstoppt.

Ook Janssenswillen komt bij zijn onderzoek met de bekende reeks oorzaken: Er komen voor de goede leerlingen steeds meer keuzes in studierichtingen die tot een prima carrière leiden. Er is een enorme ontkerkelijking van de maatschappij nog steeds gaande de algemene religiositeit neemt af en wellicht wordt er te streng geselecteerd op geschikt of ongeschikt voor de priesteropleiding. Deze ontwikkelingen spelen zich af tegen de achtergrond van de houding van kerkelijke autoriteiten, dat deze katholieke totaalopvoeding eeuwigheidswaarde had. De algemene roep om fundamentele veranderingen in het denken van de Kerk en haar leiders met betrekking tot vrouwen, celibaat en seks wordt in België minder gehoord. Maar het internaat is in

België en Belgisch Limburg in het bijzonder nog steeds aanwezig als een belangrijke onderwijsvorm, zoals ook veel Nederlandse ouders weten. En toch was de algemene mening van de pastoors in de parochies, die het roepingenveldwerk deden, net als in Nederland, “dat de opvoeding binnen de eigen familie van jonge kinderen het door God zelf ingestelde en meest natuurlijke opvoedingsmilieu is.”

België heeft het grote probleem van de leeglopende kleinseminaries en internaten proberen op te lossen op een buitengewoon sympathieke, praktische en ook redelijk succesvolle manier. De veranderingen werden niet puur negatief bekeken en angstig waargenomen, zoals bisschop Lemmens dat deed in Nederland. Paul Janssenswillen vat wat er gebeurde in de jaren zestig op deze manier treffend samen: “Er kwam vrijheid, verantwoordelijkheid, eerlijkheid en zelfstandigheid in plaats van tucht, wilskracht, reinheid en strijdvaardigheid.” En op die eerste reeks van vier kwaliteiten speelden de leiders en leraren van de internaten duidelijk in. Geen verhitte discussies over openheid of afsluiting, scheiding of vermenging, strengheid of zelfs ascese, geen groepsvorming en onderlinge tegenwerking en achterklap. Maar de intrede van een vorm van democratisering, het studentenparlement, in het internaat. Het afschaffen van veel hinderlijke regeltjes en het aanbieden van goede doortimmerde adviezen. Meedenken met de jongeren in plaats van hen te betuttelen of zelfs belachelijk te maken voor het front van de klas. Dagordes worden aangepast en draaglijker gemaakt om het kazerneleven af te schaffen. “Niets is beter dan een huiselijk midden in plaats van een gedwongen kloosterleven”, vonden veel leden van de Belgische clerus en dus mochten vooral

jongeren, maar ook ouderen eens in de drie weken een weekend naar huis, later een keer in de twee weken een weekend en uiteindelijk elk weekend naar huis. Veel beter dan heimwee-films! Deze internaten werven hun leerlingen met mooie, prachtig geïllustreerde folders en verhalen over de goeie huiselijke sfeer, de vriendelijke en deskundige begeleiding en de prima huisvesting. Chambretten in grote, koude en tochtige zalen met klamme witkatoenen gordijnen zonder privacy en met langswapperende surveillanten?. Wekenlang hoorde je de eersteklassers 's avonds en 's nacht huilen van de heimwee tot ze na zes weken naar huis mochten, voorgoed. Dat is allemaal niet meer in internaat 2.0 aan de andere kant van de grens. Daar heeft iedere leerling een eigen kamer met een bureautje, een boekenkastje, een bureaulamp, computervoorzieningen, wifi en ga zo naar door. Het omverwerpen van enkele betonnen heilige huisjes, zoals de reformatoren in de zestiende eeuw en de Anglicanen dat in Engeland recent deden, zal nog lang duren, ben ik bang, maar het aanpassen aan menselijke maten van internaten lijkt me toch zeker een van de belangrijkste wegen die gezocht dienen te worden, zoals de laatste jaarkroniek van Rolduc dat formuleert.

Sommige internaten in Belgisch Limburg en ook elders in België voeren nog dapper de titel “kleinseminarie”, zoals in Sint Truiden. Anderen verzwijgen besmuikt dat in hun gebouw ook nog de piepjonge priesterroeping gekoesterd wordt en opgeleid. Hoe succesvol dat is, valt moeilijk te achterhalen en dat is dan weer jammer. Eerlijk duurt het langst, soms wel meer dan acht eeuwen.

Laur Crouzen

